

СЛОВО В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ

Надія Сологуб

«РОЖЕВИМ КРИНОМ ПРОЦВІТИ!» (СЛОВО-ОБРАЗ КРИН У ПОЕТИЧНІ МОВІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА)

Скільки не читаєш, перечитуєш поезії Т. Шевченка, кожен раз і як читач, і як дослідник знаходиш щось нове в уже знайомому, дивуєшся багатогранності його слова, переконуєшся, що він не лише утвердив у нашій літературній мові мову народну, а й увів до її складу інші компоненти лексики – церковнослов'янізми, біблеїзми, елінізми, новотвори тощо.

З цього погляду нас зацікавило слово-образ *крин* у поетичній мові Т. Шевченка. Більшість словників тлумачать його як 'лілія'.

Відразу відзначимо, що слова *крин*, *лілея*, *лілія* Т. Шевченко вживає синонімічно, пор. у поезії «N.N.»: *Така, як ти, колись лілея/ На Йордані процвіла*; у поемі «Царі»: *Бо була собі на лихо/ Найкраща між ними,/ Між дівчатами, мов крин той/ сільний при долині*. Хоч *крин*, за нашими спостереженнями, часом набуває

у його текстах особливої концептуальності та урочистості, пор.:

*Радуйся, ниво неполитая!
Радуйся, земле, не повитая
Квітчастим злаком! Розпустись,
Рожевим крином, процвіти!*
(«Ісаія. Глава 35»)

До асоціативного поля слова-образу *крин* належать слова *лілея, цвіт, квіт, процвісти, завітчатися*, пор. у поезії «Лілея»:

*Очей не спускають
З мого **цвіту** ...
А весною процвіла я
Цвітом при долині,
Цвітом білим, як сніг білим ...
А дівчата завітчались
І почали звати
Лілеєю – снігоцвітом.*

Зауважимо також, що у часи Т. Шевченка в українській поезії вживалося найчастіше слово *лілея* (а не *лілія*), яке сучасні словники маркують як «застаріле». Але зрідка натрапляємо і на слово *лілія*, пор.: *В садах кохалися, цвіли,/ Неначе **лілії**, дівчата чи Святою, чистою красою,/ Як тая **лілія**, цвіло.*

Цікаво, що в народній творчості, зокрема в легендах, *лілія* – символ дівочої краси, чистоти, невинності. На думку наших предків, це також символ народження, розвитку і нескінченності життя. Квітку *лілії* використовують в орнаентах, зокрема на

рушниках. Її бачимо також на іконах Божої Матері як символ її чистоти, святості («Пречистая в женах»). Прикметник *пречиста* в релігійному контексті субстантивувався, поповнивши синонімічний ряд *Богородиця, Мати Божя*.

Жіноча чистота – один із постулатів світосприйняття Т. Шевченка. Його ідеал – мати з дитиною на руках (*...і буде син, і буде мати...*), як на картинах мадонн середньовіччя, як образ продовження людського роду. Дослідник творчості Т. Шевченка-художника В. Яцюк зазначає, що Т. Шевченко одночасно писав поему «Катерина» і малював відому однойменну картину, підкреслюючи цим, що його Катерина – українська мадонна, що материнство жінки очищає її від неприпустимого тоді гріха покритки. У цьому ряду символів жіночої чистоти – і назви *крин, лілея*.

Частотними є слова *крин* і *лілея* у поемі Т. Шевченка «Марія». Без значень ‘краса’, ‘чистота’ ‘святість’, які містять ці слова, не можна уявити образ Богоматері, пор:

*У Йосипа, у тесляра ...
Марія в наймичках росла,
... Росла собі та виростала
І на порі Марія стала ...
Рожевим квітом розцвіла
В убогій і чужій хатині.*

І хоч немає в цьому уривкові слів *крин, лілея*, значення їх відчуваєш у рядковій *Рожевим квітом розцвіла*. Уже на наступній сторінці «спалахує» концептуальне слово *крин* як основна образна характеристика святої Марії:

*О ти, Пречистая в женах!
Благоуханный зельний крине!*

Сéми слів *Пречистая* і *крин* переплітаються, підсилюють одна одну. Їх спільне стилістичне значення супроводжує епітет *благоуханный*, створюючи сугестивне сприйняття назви *крин*.

Зацікавили нас також неоднозначні тлумачення назви *крин*. У «Словнику української мови», як ми уже зазначали, це слово тлумачать як «застаріле, поетичне *лілія*». Проте в інших тлумачних словниках, зокрема, у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» за ред. М. Бусела знаходимо: «**крин** – 1. *арх.* вода; 2. *нар.-поет.* Водяна лілея, біле латаття». Таке тлумачення ґрунтується на поверхневому зближенні назв *крин* і *криниця*, яке не має наукових підстав, зокрема, проф. О. Д. Пономарів, посилаючись на М. Фасмера, зазначає: «грецьке *крин* означає *лілія* і не має нічого спільного з коренем слова *криниця* ‘джерело питної води’, що його виводять з грецького ‘джерело, водограй’».

Етимологічний словник української мови свідчить, що слово *крин* прийшло в нашу мову з грецької через церковнослов'янську і означає ‘лілія’.

«Словник української мови» за ред. А. Кримського та С. Єфремова тлумачить *крин* як *білу лілію*, а не як *біле латаття*, пов'язане з водою, хоч рядки П. Куліша – *Серед саду-винограду/ В кринах схована криниця* – нашттовхують на інші асоціації. Зрозуміло, що це художнє зближення, адже поетична мова, поетичні асоціації нерідко порушують наукові тлумачення.

Поетичну традицію вживання слова *крин* продовжили й інші українські поети, пор.:

*Тоді в полях, мов срібний крин,
Білили часто наші шатра* (Ю. Клен);

*Розвився, пишаєш красою, як майський
Крин пушистий, прекрасний* (М. Старицький);

І зацвіте Сіон весняним крином (Леся Українка);

*Окучерявлений Китаїв,
Благоуханний сільний крин* (М. Рильський).

Натрапляємо на це слово і в перекладах, зокрема М. Лукаша. При цьому дослідники його перекладів кваліфікують іменник *крин* як церковнослов'янське, не поглиблюючи його етимологію грецьким походженням.

Церковнослов'янське в поезіях Т. Шевченка, їх стилістичне використання, справді, – одна з ознак його індивідуального мовного стилю.

Неоднозначність тлумачень назви *крин*, на наш погляд, пов'язана з різними видами лілії.

З погляду стилістики, в поетичних текстах, зокрема в поезії Т. Шевченка – це безперечний образ жіночої чистоти. І найвищим мовним виявом слова *крин* є вживання його для характеристики Божої Матері, Богородиці, Пречистої Мадонни. У цьому образі переплітається земне і небесне, світове і національне.